

Vastaus rasismiin Suomessa

europaan rasisminvastainen verkosto
european network against racism

JOHDANTO: RASISMI SUOMESSA

Maahanmuutto- ja vähemmistöasiat ovat melko uusia teemoja Suomessa. Maahanmuuttajien suhteellinen osuus väestöstä on Suomessa muihin EU-maihin verrattuna hyvin pieni. Vuoden 2004 lopussa Suomessa asuvien ulkomaalaisten määrä oli 108 300 (noin 2,1% koko väestöstä). Neljä suurinta vähemmistöryhmää Suomessa ovat venäläiset, virolaiset, ruotsalaiset ja somalialaiset. Lisäksi Suomen vähemmistöihin lukeutuvat alkuperäiskansa saamelaiset sekä pitkäaikaiset romani-, tataari-, juutalais- ja venäläisyhteisöt. Suomessa asuvien ulkomaalaisten määrä on kasvanut hyvin nopeasti kasvaen kymmenessä vuodessa noin viisinkertaiseksi.

Myöhäisestä kansainvälistymisestä johtuen myös rasistinen väkivalta ja syrjintä ovat nousseet esille vakavina ongelmina vasta viime vuosina. Ongelmien tuoreudesta johtuen rasismin torjumiselle ei kuitenkaan aina annetta sille kuuluvaa huomiota vaan ongelman vakavuutta aliarvioidaan. Viime vuosina Suomessa on säädetty uusia lakeja (esimerkiksi EY-direktiivien 2000/43 ja 2000/78 implementointi) ja Suomen syrjinnänvastainen lainsäädäntö onkin tästä johtuen kattava ja ajanmukainen. Käytännössä ongelmana on kuitenkin yhä, ettei syrjintätapauksia tuoda viranomaisten poliisin tietoon.

1990-luvun loppuvuosiin verrattuna rasisminvastaisessa taistelussa on edetty, sillä työhön suhtaudutaan nykyään vakavasti ja myös lainsäädäntöä on EU:n myötä parannettu. Toisaalta samanaikaisesti turvapaikanhakijoihin on kohdistettu paljon negatiivista julkista huomiota ja turvapaikka-asioita koskeva lainsäädäntö on tiukentunut. Tästä johtuen on vaikea arvioida, onko rasisminvastaisessa toiminnassa menty selkeästi eteenpäin vai ei.

TILANNEKATSAUS: ENAR-FINLAND

Enar-Finland järjesti 30.5.2005 Pyöreän pöydän keskustelun, jossa käsiteltiin Suomen vähemmistöihin liittyviä asioita. Vähemmistövaltuutetun toimiston ja Väestöliiton edustajat olivat paikalla ja järjestivät keskusteluun liittyen luennon perheenyhdistämisestä Suomessa.

Enar-Finland järjesti vuosikokouksensa 30.5.2005 Helsingin kaupungin Kulttuurikeskus Caisassa.

Yksi merkittävistä tapahtumista vuonna 2005 oli Join-in -projekti (2005-2006), joka pyrkii edistämään yhteistyötä kansalaisjärjestöjen ja valtion virkamiesten välillä. Siihen liittyen Enar-Finland järjesti yli viisi koulutustapahtumaa kaupungin työntekijöille useissa kaupungeissa (Helsinki, Hämeenlinna ja Vantaa). Projektia koordinoi Etelä-Suomen lääninhallitus ja projektipartnereita ovat työministeriö, Ihmisoikeusliitto, SETA, Vammaisfoorumi sekä Enar-Finland.

EUROOPAN RASISMIN VASTAINEN VERKOSTO: ENARIN SIHTEERISTÖ

ENAR edistää rasismia vastaisia perusteita ja Euroopassa asuvien etnisten vähemmistöjen sekä Euroopan unionin ulkopuolisten kansalaisten tasa-arvoista kohtelua.

ENAR on eurooppalaisten kansalaisjärjestöjen verkosto, joka taistelee rasismia vastaan kaikissa Euroopan unionin jäsenvaltioissa. Kansalaisjärjestöt ovat muodostaneet kattojärjestön, joka koostuu ENARin paikallisista jäsenjärjestöistä sisältäen muun muassa etnisiä vähemmistöjä, maahanmuuttajajärjestöjä, tiedotuskeskuksia, asianajajaryhmiä, ammattiliittoja ja uskonnollisia järjestöjä. Jokaisen paikallisen jäsenjärjestön demokraattisesti valitut edustajat osallistuvat verkoston kokouksiin, joissa heitä neuvotaan käytännöllisissä ja laillisissa asioissa. Jokaisen paikallisen jäsenjärjestön yhden edustajan tulee kuulua etniseen vähemmistöön.

ENAR on päättänyt taistella rasismia, muukalaispelkoa, anti-semitismia ja Islam-pelkoa vastaan ja edistää Euroopan unionin ja kolmansien maiden kansalaisten tasa-arvoista kohtelua sekä yhdistää paikalliset/alueelliset/kansalliset aloitteet eurooppalaisiin aloitteisiin.

TILANNE: KETKÄ KOKEVAT RASISMIA SUOMESSA?

Suomen vähemmistöryhmistä kaikkein eniten rasistiselle väkivallalle altistuvat nuoret somalialaiset ja turkkilaiset miehet. Somalialaiset ja turkkilaiset kokevat myös muihin vähemmistöryhmiin verrattuna enemmän muunlaista syrjintää. Suomen pitkäaikaisten vähemmistöjen joukossa romanit kokevat eniten rasismia.

Poliisille ilmoitettujen rasististen rikosten määrä oli vuonna 2004 kaikkiaan 558 ja vuonna 2003 vastaavasti 552. Lukumäärän kasvu ei sinällään kerro rasististen rikosten määrän kasvusta vaan osoittaa, että poliisin tietoon tuotujen rikosten määrä kasvoi vuodesta 2003 vuoteen 2004. Poliisille ilmoitetuista rasistisista rikoksista yleisimpiä olivat vuonna 2004 pahoinpely, kunnianloukkaus, syrjintä, laiton uhkaus, vahingonteko ja kotirauhan häiritseminen.

Rasistisen rikoksen uhriksi joutuneet henkilöt olivat vuonna 2004 useimmiten kansalaisuudeltaan suomalaisia, somalialaisia, turkkilaisia, irakilaisia tai iranilaisia. Hieman alle 50 % suomalaisista oli taustaltaan ulkomaalaisia, kolmannes oli suomalaisia romaneja ja vain noin joka kuudes oli valtaväestön edustaja. Uhreista 70 % oli miehiä ja suurin yksittäinen ryhmä oli 15–24-vuotiaat miehet. Naisten osuus uhrien joukossa on kuitenkin tasaisessa kasvussa.

Vuonna 2004 pääosa (60%) kaikista rasistisista rikoksista tapahtui illalla tai yöllä ja noin kolmannes (29%) rikoksista tehtiin kadulla, puistossa tai aukiolla. Seuraavaksi yleisin tapahtumapaikka rasistisen rikoksissa oli baari, pubi tai ravintola taikka uhrin kotitalon piha tai rappukäytävä. Pääosa rasistisista rikoksista tehtiin Etelä-Suomen läänissä, missä pääosa ulkomaalaisista ja maahanmuuttajataustaisista henkilöistä asuu. Kun rikosten määrä suhteutetaan alueella asuvien ulkomaalaisten määrään, Itä-Suomen lääni, Oulun lääni ja Lapin lääni nousevat kuitenkin tilaston kärkeen.

POLIITTINEN TODELLISUUS: KANSALLINEN RASISMINVASTAINEN LAINSÄÄDÄNTÖ

Suomalainen syrjinnänvastainen lainsäädäntö kattaa kaikki etniset ja uskonnolliset syrjintäperusteet. Syrjintää koskevaa lainsäädäntöä koskevista uudistuksista merkittävin on ollut EY-direktiivien 2000/43 ja 2000/87 implementoiminen Suomen lainsäädäntöön *yhdenvertaisuuslakiin*. *Yhdenvertaisuuslaki* tuli voimaan 1.2.2004.

Suomen perustuslain mukaan syrjimättömyys ja tasa-arvo ovat jokaiselle ihmiselle kuuluvia perusoikeuksia. Perustuslain 6 §:n 2 momentin mukaan "ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella". Samanlaisia syrjintäkieltoja on useissa laeissa läpi koko Suomen lainsäädännön. Syrjimättömyyttä koskevista yksittäisistä laeista keskeisimpiä ovat *tasa-arvolaki* ja *yhdenvertaisuuslaki*.

Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjinnän määritelmä kattaa sekä välittömän että välillisen syrjinnän samoin kuin myös häirinnän ja käskyn syrjiä (6§). Yhdenvertaisuuslakia sovelletaan sekä julkisessa että yksityisessä toiminnassa, kun kysymys on ammatin tai elinkeinon harjoittamisen edellytyksistä, työhönnottoperusteista, työoloista tai työehdoista, koulutuksen saamisesta taikka jäsenyydestä tai toiminnasta työntekijä- tai työnantajajärjestössä tai muussa järjestössä (2.1§). Kun kyse on etnisen alkuperän perusteella tapahtuvasta syrjinnästä, lakia sovelletaan lisäksi sosiaaliturvaetuksia ja -palveluita sekä asevelvollisuutta koskeviin kysymyksiin (2.2§). Etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän kieltoa valvovat vähemmistövaltuutettu ja syrjintälautakunta (11§).

Vaikka Suomen syrjinnänvastainen lainsäädäntö on muodollisesti hyvin kattava, käytännössä on yhä ongelmia. Yksi keskeisimmistä ongelmista on yhä, ettei syrjintätapauksia tuoda viranomaisten ja poliisin tietoon. Uhrit tuntevat usein, että rikosilmoituksen tekeminen poliisille on hyödytöntä ja ettei heitä oteta rikoksen uhreina vakavasti.

KANSALAI SYHTEISKUNNAN ROOLI RASISMIN VASTAIS EESSA TYÖSSÄ

Kansalaisjärjestöt tekevät Suomessa rasisminvastaista työtä erityisesti lisäämällä tietoisuutta rasisminvastaisen taistelun tärkeydestä tiedotus- ja koulutuskampanjoittensa avulla. Lisäksi monet järjestöt tarjoavat syrjinnän ja rasmin uhreille oikeudellista neuvontaa ja psykologista tukea.

Kansalaisjärjestöjen rasisminvastaisessa työssä yksi viime vuosien merkittävimmistä aloitteista oli RASMUS-verkoston perustaminen vuonna 2002. RASMUS on valtakunnallinen verkosto, joka tuo kansalaisjärjestöt, maahanmuuttajayhdistykset, uskonnollisten yhteisöt, työmarkkinajärjestöt ja viranomaiset sekä tutkijat ja yksittäiset aktivistit yhteen rasmin ja muukalaispelon vastaisen toiminnan edistämiseksi. RASMUS-verkoston työssä painopisteenä on rasmin vähentäminen ja monikulttuurisen vuorovaikutuksen lisääminen erityisesti työmarkkinoilla, tiedotusvälineissä, kouluissa ja nuorisotyössä. RASMUS-verkoston tukiryhmän jäsenenä ovat keskeisimmät Suomessa rasmin vastaista työtä tekevät kansalaisjärjestöt kuten Ihmisoikeusliitto, ENAR Finland, Suomen Punainen Risti ja Suomen YK-liitto. Verkoston koordinoijana ja sihteeristönä toimii Ihmisoikeusliitto. Ihmisoikeusliitto myös raportoi aktiivisesti YK:n Rotusyrjinnän vastaiselle komitealle (CERD) ja muille ihmisoikeuselimille Suomen ihmisoikeustilanteesta.

Kansalaisjärjestöillä on rasmin vastaisessa taistelussa keskeinen rooli ja ne toimivat tiiviissä yhteistyössä viranomaisten kanssa. Järjestöjä kuullaan lainsäädäntöprosessien aikana ja niillä on mahdollisuus tuoda esille viranomaisilta huomaamatta jääneitä näkökantoja ja ongelmia.

STRATEGINEN KÄRÄJÖINTI

Monet rasismia vastustavat kansalaisjärjestöt eivät ole yleensä ottaneet osaa oikeusjuttuihin usein siitä yksinkertaisesta syystä, ettei niillä ole ollut lakeja joihin vedota.

Kuitenkin Euroopan unionin rasismidirektiivin käyttöönotto (kts. pykälä 'Eu ja syrjinnän vastaisuus) ja kansallisten lakien kehitys tarkoittavat, että nyt enemmän kuin koskaan käräjöinnillä on mahdollisuus johtaa todelliseen muutokseen niiden kohdalla, jotka ovat alttiina rasismille ja syrjinnälle.

Rasisminvastaisuus on melko uusi alue laeissa ja kansalaisjärjestöjen tehtävä on kasvattaa yleistä tietoisuutta niistä mahdollisuuksista, joita sillä on. Tästä johtuen strategisesta käräjöinnistä on tullut hyödyllinen asianajotekniikka, kansalaisjärjestöt voivat sekä suoranaisesti ottaa osaa strategiseen käräjöintiin että tukea muita keräämällä tietoa, arvioimalla mahdollisia uhreja ja ottamalla osaa asianajamiseen.

“Strategia tai vaikutus, jota käräjöinti käyttää oikeusjärjestelmässä pyrkiessään luomaan laajan sosiaalisen muutoksen”

Strategisessa käräjöinnissä päähuomio on enemmän lain tai käytännön muuttamisessa kuin yksittäisen henkilön hyvittämisessä, vaikka nämä kaksi asiaa eivät ole toisiaan poissulkevia. Strateginen käräjöinti pyrkii yksittäistapausta tai -uhria pidemmälle, se pyrkii tuomaan laajennetun suojelun piiriin kaikki, jotka ovat syrjinnälle alttiina. Muuttamalla lakia tai luomalla ennakkotapauksen yksittäistapaus voi toimia pisarana, joka johtaa muutoksen aaltoon paljon laajemmalla tasolla.

Strategisen käräjöinnin käsitteeseen kuuluu tapauksien valinta, tapauskohtainen suunnittelu ja hallinta sekä varmistus siitä, että suotuisat tulokset toteutuvat.

Jokaisella kansalaisjärjestöllä ei ole valtuuksia tai taitoja osallistua käräjöintiin, eikä käräjöinti liioin ole oikea toimintatapa monissa tapauksissa. Tästä huolimatta kaikkien rasisminvastaisten toimijoiden on tärkeää tunnistaa strategisen käräjöinnin merkitys työkaluna, jolla luodaan muutosta.

PALVELUT RASISTISEN SYRJINNÄN UHREILLE

Vähemmistövaltuutetun toimisto neuvoo syrjintää etnisen alkuperänsä tai ulkomaalaisuutensa takia kokeneita henkilöitä sekä henkilöitä, jotka ovat kokeneet rasistista tai epäasiallista kohtelua. Toimisto tukee uhreja sovintoratkaisun löytämisessä ja ohjaa asian tarvittaessa oikealle viranomaiselle. Lisäksi toimisto auttaa syrjinnän uhreja saamaan oikeusapua yleisistä oikeusaputoimistoista ja yksityisiltä asianajajilta.

Rasististen rikosten tai rasistisen väkivallan kohteeksi joutuneet uhrin voivat hakea tukea Rikosuhripäivystyksen auttavasta puhelimesta ja alueellisista palvelupisteistä. Rikosuhripäivystys tarjoaa käytännön neuvoja, psykologista tukea ja oikeudellista neuvontaa rikosten tai rikosyrittysten kohteeksi joutuneille. Myös Ihmisoikeusliitto tarjoaa ilmaista oikeudellista neuvontaa niille, jotka kokevat ihmisoikeuksiaan loukatun. Yhteydenotoista merkittävä osa koskee rasismia ja maahanmuuttoasioita. Psykologista tukea tai oikeusneuvontaa rasismin uhreille tarjoavat myös monet muut kansalaisjärjestöt, mm. Suomen Mielenterveysseura ja Pakolaisneuvonta.

Kaikki Suomessa asuvat henkilöt sekä kaikki, joiden asiaa käsitellään suomalaisessa tuomioistuimessa, voivat saada julkista oikeusapua. Valtio kattaa oikeusavustajan kulut joko osin tai kokonaan ja asiakas voi valita avukseen joko julkisen oikeusavustajan tai yksityisen asianajajan. Oikeusapua voi saada useisiin oikeudellisiin asioihin.

Oikeusministeriö tiedottaa oikeusavusta erilaisin tiedottein ja verkkosivunsa avulla. Tästä huolimatta kaikkein haavoittuvimmat ryhmät ovat usein tietämättömiä oikeuksistaan. He eivät hae oikeudellista apua ongelmatilanteissa, koska he eivät tiedä oikeudestaan ilmaiseen oikeusapuun. Tästä oikeudesta tiedottaminen vaatii työtä. Tietoisuuden lisääminen edellyttää merkittävää panosta myös kansalaisyhteiskunnan toimijoilta.

MIKSI EUROOPPALAINEN NÄKÖKULMA ON MERKITTÄVÄ? EU JA RASISMINVASTAISUUS

Kansalliset kansalaisjärjestöt, jotka työskentelevät rasisminvastaisuuden puolesta ovat jo yllirasittuneita vastustaessaan rasismia ja syrjintää. Miksi heidän pitäisi myös olla huolissaan siitä mitä muissa Euromaissa tai Euroopan unionin instituutioissa tapahtuu?

On tärkeää kehittää Euroopan rasismien ymmärtämistä kahdella taholla. Ensinnäkin on merkittävää lisätä oppimista ja tietoa siitä mitä rasismi on ja kuinka sitä vastaan taistellaan. Toisekseen on tärkeää luoda yleiset Euroopan unionin laajuiset työkalut rasismien vastaiseen taisteluun. Yli kymmenen viime vuoden kokemus on osoittanut, että kansalliset hallitukset voidaan vakuuttamalla saada osallistumaan eurooppalaisella tasolla asioissa, joissa he eivät ehkä vielä ole olleet valmiita etenemään yksin.

Rasismilla on erityinen eurooppalainen dynamiikka. Euroopan siirtomaahistoria korostaa Euroopan roolia sekä historiallisten että nykyisten rasismien muotojen suojelijana, eikä 1900-luku luo positiivista valoa eurooppalaiseen lainsäätöön. Huolimatta pitkästä historiastaan Eurooppa on alkanut ottaa rasismien vakavasti vasta hiljattain. Euroopalla on velvollisuus sekä niitä ihmisiä kohtaan, jotka asuvat sen rajojen sisällä että kansainvälisesti ottaen johtava rooli sellaisen vision edistäjänä, johon kuuluu rasismista vapaa maailma.

Vuonna 1997 Amsterdamin sopimuksen artikla 13 antoi Euroopan unionille laillisen pohjan, jolle kehittää 'tarvittavat toimenpiteet sukupuoleen, rotuun tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään tai seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvan syrjinnän torjumiseksi'. Näitä voimia käyttäen Euroopan unioni hyväksyi kesäkuussa 2000 'rasismidirektiivin' (2000/43/EY) rotujen tasa-arvoa koskeva direktiivi ja myöhemmin samana vuonna 'työsyrjintädirektiivin' (2000/78/EY).

Vaikka *rasismidirektiivin* piti olla jo käytössä heinäkuussa 2003, vuoden 2006 alkaessa jotkut jäsenvaltiot eivät vielä olleet ottaneet sitä

käyttöön. Tämä nostaa kysymyksiä siitä, kuinka sitoutuneita Euroopan unionin jäsenvaltiot ovat jatkuvaan rasismiin ja syrjinnän vastaiseen taisteluun. Direktiivillä on suora vaikutus, mikä tarkoittaa, että yksittäishenkilöt voivat vedota siihen kansallisissa tuomioistuimissa, jopa siellä missä direktiiviä ei vielä ole käytössä.

Rasismidirektiivi antaa suojan työnhakuun liittyvää syrjintää vastaan ja takaa pääsyn tuotteille ja palveluille, joihin kuuluvat sosiaalinen suojelu, terveys, sosiaalinen turvallisuus ja kasvatus. Se tuo esiin tärkeitä määritelmiä, joihin kuuluvat suora ja epäsuora syrjintä, häirintä ja uhriksi tekeminen. Muita direktiivin tärkeitä piirteitä on, että se mahdollistaa positiivisen toiminnan mittauksen sekä todistajanvastuun jakamisen ja tasa-arvoelimen muodostamisen.

Rasismidirektiiviin sisällytetyistä periaatteista tulee muodostua peruselementit syrjinnänvastaisille laeille ja käytännöille koko Euroopan unionissa. Strateginen käräjäoikeus on työkalu, jolla varmistetaan, että näin tapahtuu. Täten se siis nimenomaan antaa kansalaisjärjestöille mahdollisuuden osallistua oikeudenkäynteihin ja puolustaa uhreja.

Siinä missä Amsterdamin sopimuksen 13 artikla loi raamit rasisminvastaisen kentän kehitykselle, 29 artikla Euroopan unionin sopimuksesta sisälsi viittauksen rasismiin estämiseen ja sitä vastaan taistelemaan. Euroopan komissio ehdotti vuonna 2001 puitepäätöstä rasismista ja muukalaisvihasista (rasismi rikoksena), mutta kehitys tällä käytännön alueella on osoittautunut pettymykseksi, sillä neuvosto ei ole ottanut käyttöön puitepäätöstä. Lisäksi Euroopan unionilla on valtaa muillakin käytännön alueilla, jotka joko suorasti tai epäsuorasti vaikuttavat rasismiin vastaiseen taisteluun, kuten sosiaalinen sisällyttäminen, muutto- ja pakolaisuus sekä koulutus.

Euroopan unioni on myös osallisena muussa toiminnassa, johon kuuluu tietoisuuden lisääminen (Moninaisuuden puolesta. Syrjintää vastaan -kampanjan kautta) sekä rasisminvastaisten projektien rahoittaminen. Vuonna 1997 perustettiin Euroopan unionin Euroopan rasismiin ja muukalaisvihan seurantakeskus (EUMC). Vaikka keskus luultavasti laajennetaan vuonna 2007 perusoikeusvirastoksi, se tulee jatkossakin keskittymään rasismiin Euroopassa.

LISÄTIETOA VERKOSSA

Ihmisoikeusliitto: www.ihmisoikeusliitto.fi

Oikeusapu: www.oikeus.fi/4313.htm

Pakolaisneuvonta: www.pakolaisneuvonta.fi

RASMUS - Rasismin ja muukalaispelon vastainen verkosto: www.rasmus.fi

Rikosuhripäivystys: www.rikosuhripaivystys.fi

Suomen Mielenterveysseura: www.mielenterveysseura.fi

Vähemmistövaltuutettu: www.vahemmistovaltuutettu.fi

LISÄTIETOJA: TÄRKEIMMÄT EUROOPPALAISET LINKIT JA LÄHTEET

Euroopan rasismin ja muukalaisvihän seurantakeskus (EUMC): www.eumc.eu.int

Euroopan komissio - syrjinnän vastaisuus ja sen suhteet kansalaisyhteiskuntaan:
www.europa.eu.int/comm/employment_social/fundamental_rights/index_en.htm

Euroopan rasisminvastainen verkosto (ENAR): www.enar.fi

European Roma Information Office: www.erionet.org

European unioni: www.europa.eu.int

'Moninaisuuden puolesta. Syrjintää vastaan': www.stop-discrimination.info

Strategic Litigation of Race Discrimination in Europe: from Principles to Practice:
www.migpolgroup.com/documents/2498.html

Strategies on Litigation Tackling Discrimination in EU Countries: www.solid-eu.org

ENAR – Finland

Neljäs Linja 24, 00530 Helsinki, Suomi/Finland
Chairman Mr Ali Qassim / Puheenjohtaja Ali Qassim
Tel.: +358-40-5464455
Hamed Shafae Normand Vice-Chairman,
vara-puheenjohtaja 00358-(0) 44-3223553
www.enar.fi

ENAR Euroopan sihteeristö valmisti tämän esitteen
ENAR-Finlandin puolesta. Lataa tämä tiedosto:
http://www.enar-eu.org/en/publication/national_leaflets/

ENAR

43, Rue de la Charité • B-1210 Brussels • Belgium
Tel.: +32 (0)2 229 3570 • Fax: +32 (0)2 229 3575
Email: info@enar-eu.org • Web: www.enar-eu.org

Tämän raportin on rahoittanut Euroopan komission työllisyys-,
sosiaali- ja tasa-arvoasioiden pääosasto sekä 'Compagnia di San Paolo'.